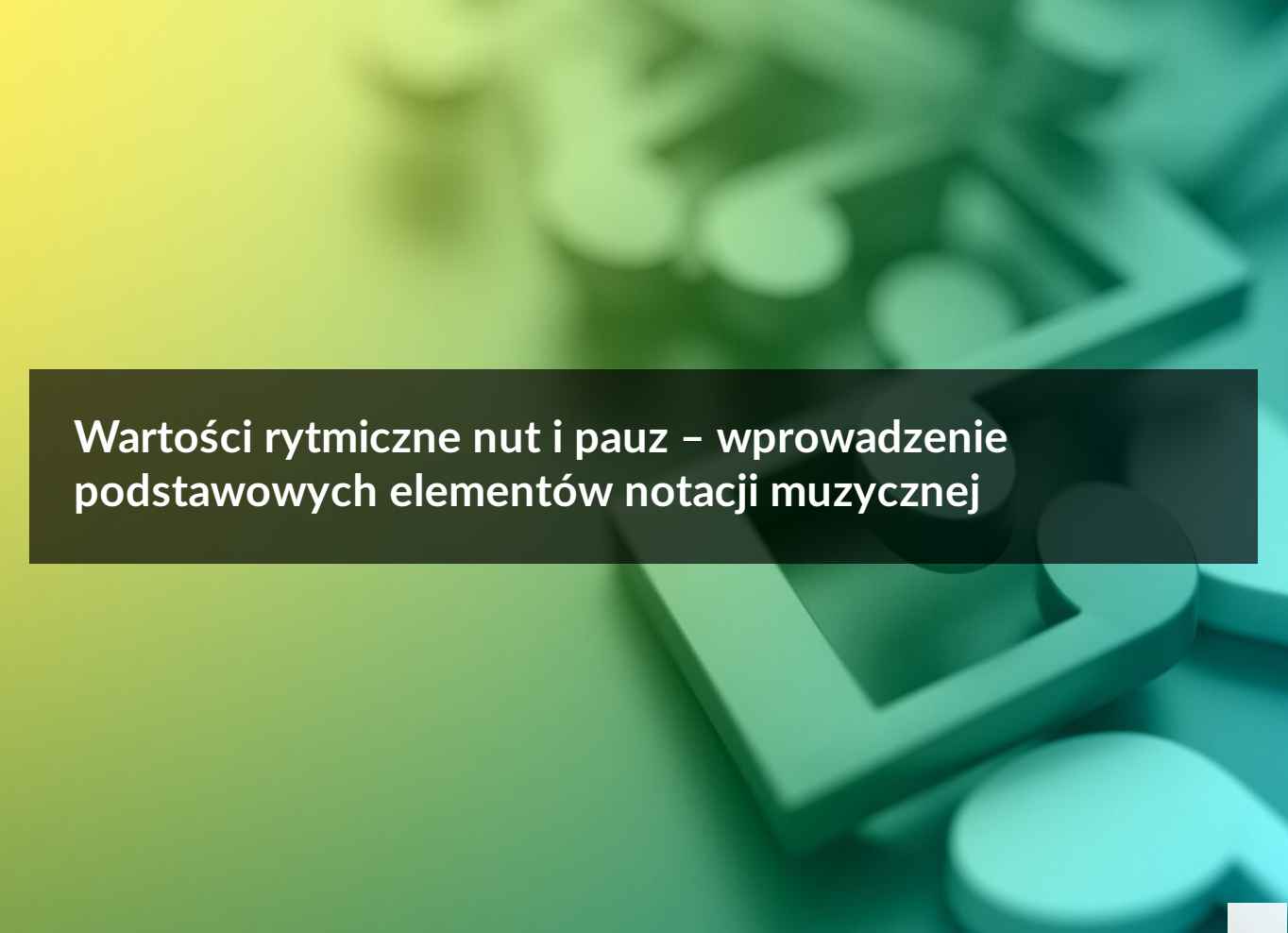

Wartości rytmiczne nut i pauz – wprowadzenie podstawowych elementów notacji muzycznej

- [Wartości rytmiczne nut i pauz – wprowadzenie podstawowych elementów notacji muzycznej](#)

Wartości rytmiczne nut i pauz – wprowadzenie podstawowych elementów notacji muzycznej

Scenariusz lekcji dla nauczyciela:

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

1. Uczeń zna, rozumie i wykorzystuje w praktyce:

1) podstawowe pojęcia i terminy muzyczne (pięciolinia, klucz, nuta, pauza, wartość rytmiczna, dźwięk, gama, akord, akompaniament) oraz zależności między nimi;

2) określa podstawowe elementy muzyki (rytm, melodię, harmonię, agogikę, dynamikę, kolorystykę, artykulację).

2. Uczeń odczytuje i zapisuje elementy notacji muzycznej:

2) różnicuje wartości rytmiczne nut i pauz.

Nauczysz się

- rozpoznawać znaki graficzne poszczególnych wartości rytmicznych i odpowiadających im pauz;
- odeczytywać rytm;
- zapisywać rytm;
- właściwie akcentować mocne i słabe części taktu.

Pojęcie rytmu

Rytm towarzyszy człowiekowi od wieków. Bicie serca, odgłos kroków podczas chodzenia czy tańczenia, klaskanie – podobnie jak rytmiczne dźwięki stanowią nieodzowną część ludzkiego życia, tak i utwór muzyczny nie może istnieć bez rytmu. Jego rola i sposób zapisu zmieniały się na przestrzeni dziejów, jednak zawsze stanowiły nieodłączny element dzieła.

W niektórych utworach rytm pełni najważniejszą funkcję. Wysłuchaj dzieła amerykańskiego kompozytora Steve’a Reicha pt. *Clapping Music*. Na jaki „instrument” zostało ono napisane?

Już w starożytnej Grecji starano się uporządkować rytm poprzez tworzenie zestawień sylab akcentowanych i nieakcentowanych, tak zwanych stóp metrycznych.

Źródło: AMFN.

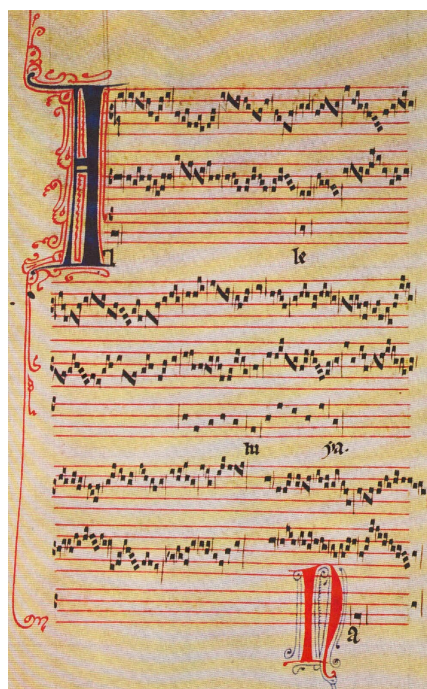
W czasach średniowiecznych, w chorale gregoriańskim, rytm był bardzo prosty i jednostajny, wartości rytmiczne wydłużały się zazwyczaj w końcówkach fraz lub żeby podkreślić ważne słowa lub sylaby.

Źródło: AMFN.

Notacja modalna i menzuralna

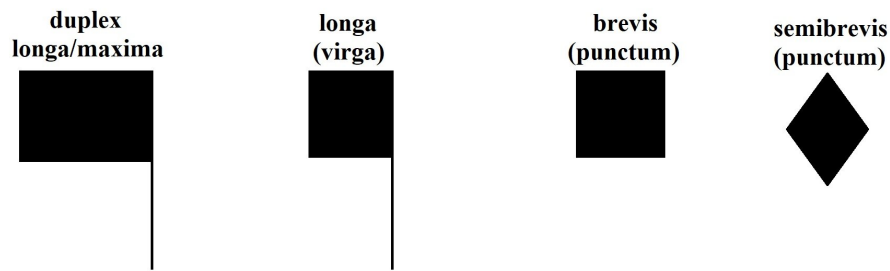
Na przełomie XII i XIII wieku w Paryżu powstała **notacja modalna**, dzięki której można było zapisać rytm – ligatury, czyli grupy połączonych ze sobą nut. Ich następstwo wskazywało na zastosowanie określonego **modusu**, czyli jednego z sześciu podstawowych schematów rytmicznych.

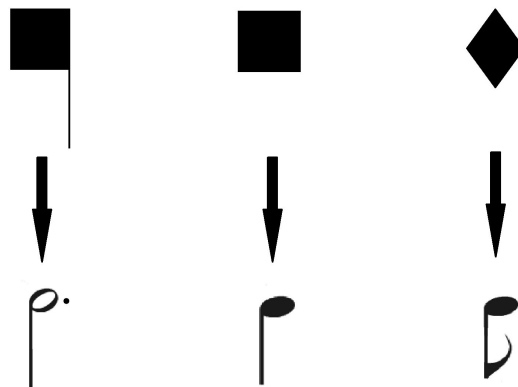
Źródło: AMFN.

Kolejnym francuskim „wynalazkiem” była **notacja menzuralna**, w której kształt nuty wskazywał na jej wartość rytmiczną. Na początku stosowania używano tylko dwóch podstawowych wartości: longa (długiej) i brevis (krótkiej), jednak wkrótce wprowadzono kolejne, coraz

krótsze. Na przełomie XVI i XVII wieku główki nut stały się coraz bardziej zaokrąglone. Wartości rytmiczne zaczęły przypominać współcześnie stosowane.

Notacja menzuralna, online-skills, CC BY 3.0

Źródło: AMFN.

Metrum

W momencie, kiedy w rytmie pojawiły się regularne akcenty, powstało zjawisko metrum. Wartości rytmiczne zaczęto umieszczać w taktach o określonym metrum, np. 4/4. Dzięki metrum wiemy, ile danych wartości rytmicznych mieści się w takcie. Czas trwania nut jest bardzo relatywny i zależy od tempa utworu. Istnieje jednak zestaw podstawowych wartości rytmicznych, dzięki którym można zapisać rytm. [Nuta](#) przypominająca pusty w środku owal to cała nuta. Trwa ona tyle samo, ile dwie półnuty, czyli białe nuty z pionowymi kreskami („laseczkami”). W każdej półnucie mieszczą się dwie ćwierćnuty – czarne nuty z laseczkami. Każda z nich dzieli się na dwie ósemki (czarne nuty z laseczkami i chorągiewkami), a te z kolei – na dwie szesnastki (które otrzymują dodatkową chorągiewkę). Muzyka to nie tylko nuty, ale i pauzy – czyli momenty ciszy, które również mają określony czas trwania – związany z wartościami rytmicznymi.

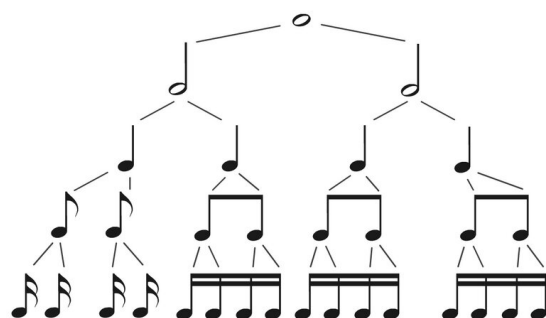
cała nuta

półnuta

ćwierćnuta

ósemka

szesnastka

pauza cała nuta

pauza półnuta

pauza ćwierćnuta

pauza ósemka

pauza szesnastka

Źródło: AMFN.

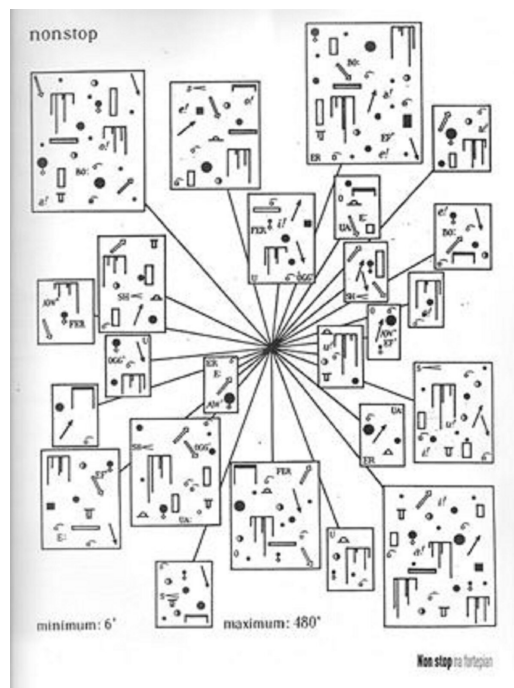
W XX wieku wielu kompozytorów poszukiwało nowych środków wyrazu swoich idei artystycznych. Wprowadzali oni niekonwencjonalne techniki kompozytorskie lub tworzyli nietypowe instrumenty. Z tego względu musieli również stosować nowe, różniące się od tych tradycyjnych sposoby zapisu dźwięków. Eksperymentowali także z rytmem – próbowali porządkować go według nowych zasad. Niektórzy kompozytorzy traktowali rytm w sposób mniej precyzyjny, nierzadko stosując się jedynie do opisowych określeń zamiast zapisu konkretnych wartości rytmicznych, lub przekazując wykonawcy możliwość ścisłej decyzji dotyczącej długości trwania nut.

Wysłuchajcie poniższego utworu.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DRC3CKWUq>

Bogusław Schaeffer, „Non stop”, AMFN, CC BY 3.0

Nagranie utworu "Non stop" Bogusława Schaeffera. Utwór wykonany jest na fortepianie. Utwór składa się z następujących po sobie kolejnych różnorodnych pól dźwiękowych. Czasami są to szybkie przebiegi dźwięków, czasami klastery dźwięków. Pojawiają się też okrzyki, tupanie, szelesty i tym podobne dźwięki.

Źródło: AMFN.

Powstała również muzyka elektroniczna, w której rytm – dotąd regulujący muzykę – musi się podporządkować czasowi mierzonemu zegarkiem. Przykładem takiej kompozycji jest utwór *Artikulation* kompozytora pochodzenia węgierskiego, György Ligetiego.

Film edukacyjny pt. „Nuty, pauzy i cisza w muzyce”.

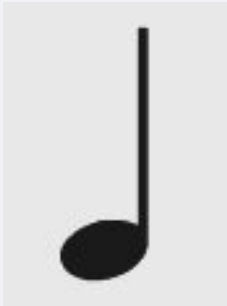
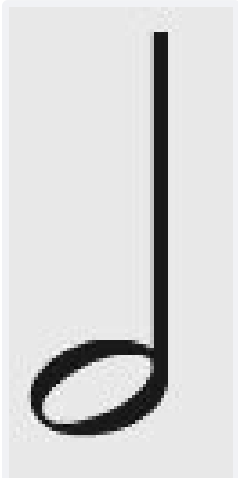
Film dostępny pod adresem </preview/resource/RQF02MBCsA508>

Film edukacyjny pt. „Nuty, pauzy i cisza w muzyce”. Cały film to rodzaj rysunkowego wykładu. Nauczycielka opowiada o wartościach rytmicznych nut i pauz, przedstawiając na tablicy ich znaki graficzne. Prowadząca wykład rozpoczyna od wstępu: Muzyka składa się z dźwięków,

które możemy zapisać przy pomocy nut. Nuta to inaczej znak graficzny, której położenie na pięciolinii pomaga odczytać wysokość danego dźwięku. Na tablicy pojawiają się dwie ćwierćnuty i pauza ćwierćnutowa. Ćwierćnuty składają się z zamalowanej elipsy i kreski znajdującej się przy elipsie, pauza ćwierćnutowa przypomina falę lub zapisaną w pionie pisaną literę r. Nauczycielka objaśnia: Oto ćwierćnuta – podstawowa wartość rytmiczna, wraz z pauzą ćwierćnutową, odpowiadającą długości jej trwania. Ponieważ wartości rytmiczne określają jedynie przybliżony, relatywny czas brzmienia nut, nie jesteśmy w stanie jednoznacznie określić, ile trwa ćwierćnuta. Można ją jednak porównać do częstotliwości kroków podczas chodzenia. Na tablicy pojawiają się dwie ósemki i pauza ósemkowa. Prowadząca zajęcia mówi: Można również poruszać się dwa razy szybciej, biegiem. Te krótsze nuty to ósemki. Na obrazku widzicie wartości umieszczone na pięciolinii. Podobnie jak ćwierćnuty posiadają one czarną główkę i pionową kreskę zwaną laseczką, a dodatkowo są wyposażone w chorągiewkę. Towarzyszy im pauza ósemkowa. Na tablicy wyświetlają się dwie szesnastki i pauza szesnastkowa. Nauczycielka kontynuuje wykład: Jeśli do ósemki dodamy jeszcze jedną chorągiewkę – powstanie szesnastka. Po szesnastkach wyświetlane są półnuty i pauza półnutowa. Prowadząca mówi: Omówiliśmy już nuty krótsze od ćwierćnuty, ale istnieją również dłuższe. Należy do nich półnuta. Półnuta z wyglądu przypomina nieco ćwierćnutę, ale posiada białą główkę. Pauza półnutowa to gruba pozioma kreska umieszczona nad 3 linią. Pauza trwa tyle samo, ile półnuta: czyli dwie ćwierćnuty. Na tablicy zostaje wyświetlona cała nuta i pauza całonutowa. Nauczycielka kontynuuje wykład: Jeśli dodamy do siebie czas trwania dwóch półnut, powstanie cała nuta. Cała nuta to biała główka o owalnym kształcie, pozbawiona pionowej kreski. Pauza całonutowa umieszczona jest pod czwartą linią. Cała nuta trwa tyle, co cztery ćwierćnuty. Wyświetlone zostają: najpierw usta z przyłożonym do nich palcem (znakiem ciszy), a potem muzykujące dzieci. Nauczycielka podsumowuje wykład: Jak wiemy, muzyka to nie tylko dźwięki, ale i momenty ciszy, które oznaczamy przy pomocy pauz o określonych wartościach rytmicznych. Poznaliście już podstawowe wartości rytmiczne stosowane w muzyce. Oprócz realizowania ich ruchem i klaskaniem można także wykonać je na instrumentach perkusyjnych. Przypomnijmy sobie nuty, rozpoczynając od trwającej najdłużej, czyli całej nuty. W czasie jednej całej nuty zmieszczą się dwie półnuty. Półnuta trwa tyle samo, ile dwie ćwierćnuty. W jednej ćwierćnucie zmieszczą się dwie ósemki. Nie zapomnijmy o jeszcze krótszych wartościach, czyli o szesnastkach. Pauza!

Ćwiczenie 1

Ułóż nuty w kolejności od trwającej najdłużej do tej, która trwa najkrócej.

Ćwiczenie 2

Muzyka to nie tylko dźwięki, które można zapisać za pomocą nut, ale i momenty ciszy, czyli pauzy. Do każdej wartości rytmicznej dopasuj pauzę, która trwa tyle samo, ile odpowiadająca jej nuta.

				
ósemka	ćwierćnuta	szesnastka	półnuta	cała nuta

Ćwiczenie 3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DRC3CKWUq>

Utwór muzyczny, AMFN, CC BY 3.0

Na nagraniu wykonana na fortepianie melodia "Krakowiaczek jeden". Rytm utworu składa się z 4 krotnego powtórzenia następującego schematu: ósemka z kropką szesnastka dwie ósemki, ósemka, ćwierćnuta, pauza ósemkowa.

Zapis nutowy do zadania, online-skills, CC BY 3.0

Wysłuchaj zamieszczonego powyżej fragmentu muzycznego. Uzupełnij zdania na podstawie nagrania oraz jego zapisu nutowego.

W utworze pojawia się pauza

Pojawia się ona razy.

Ćwierćnuty pojawiają się _____ razy.

Powyższy utwór oraz zapis nutowy, to muzyka ludowa z regionu małopolski, znana jako

półnutowa

szesnastkowa

pięć

cztery

Krakowiak

cztery

sześć

trzy

ósemkowa

trzy

Mazur

ćwierćnutowa

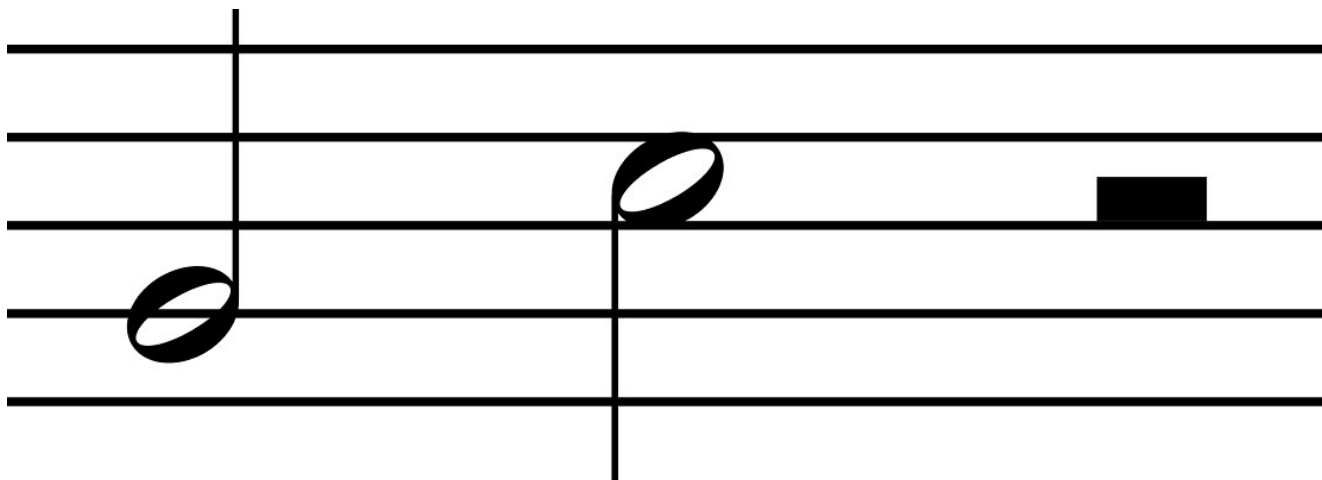
sześć

Oberek

pięć

Ćwiczenie 4

Jaką nazwę nosi ta nuta?

☐ półnuta

☐ ćwierćnuta

☐ cała nuta

Ćwiczenie 5

Wskaż tytuł oraz kompozytora tego utworu muzycznego

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PzCuVhGpS>

☐ Steve Reich, *Clapping Music*

☐ György Ligeti, *Artikulation*

☐ Bogusław Schaeffer, *Non stop*

Ćwiczenie 6

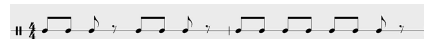
Przeczytaj zamieszczone poniżej rymowanki. Dopasuj do każdej z nich odpowiedni schemat rytmiczny, odzwierciedlający rytm słów.

Idzie rak, nieborak, jak
uszczyźnie będzie znak.

Siała baba mak, nie
wiedziała jak.

Kółko graniaste,
czworokanciaste.

Ćwiczenie 7

Z rozsypanych liter ułóż słowa związane z rytmem oraz jego zapisem. Zapisz odpowiedzi dużymi literami.

AKSEZSNSAT -

LAURIGTA -

AĆTWINERUĆ -

AUZAP -

EKÓMAS -

DOSUM -

TAŁUPÓN -

Słownik pojęć

Klucz

znak graficzny, który określa sposób odczytania nut na pięciolinii.

Ligatura

grupa połączonych ze sobą nut lub znak oznaczający następstwo 2 lub więcej dźwięków.

Modus

jeden z sześciu schematów rytmicznych stosowanych w notacji modalnej.

Notacja menzuralna

notacja, w której kształt nuty wskazuje na jej wartość rytmiczną.

Notacja modalna

notacja umożliwiająca zapis rytmu; powstała w średniowieczu, w paryskiej szkole Notre Dame.

Notacja muzyczna

system umownych znaków graficznych, przy pomocy których zapisać można niemal wszystkie cechy dźwięków muzycznych: rytm, melodię, dynamikę, artykulację, harmonię.

Nuta

znak graficzny, którego położenie na pięciolinii względem klucza pomaga odczytać wysokość danego dźwięku; kształt nuty określa relatywny czas trwania dźwięku.

Pauza

znak graficzny o określonej wartości, który określa czas trwania ciszy.

Pięciolinia

podstawowy element współczesnej notacji muzycznej, służący do zapisu dźwięków; składa się z pięciu poziomych, równoległych linii oraz pól pomiędzy nimi.

Stopa metryczna

zestawienia sylab akcentowanych i nieakcentowanych wskazujące na długość trwania dźwięków w utworze; pojęcie zaczerpnięte ze starogreckich miar wierszowych.

Źródło:

encyklopedia.pwn.pl

Galeria dzieł sztuki

Źródło: AMFN.

Biblioteka muzyczna

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DRC3CKWUq>

Bogusław Schaeffer, „Non stop”, AMFN, CC BY 3.0

Nagranie utworu "Non stop" Bogusława Schaeffera. Utwór wykonany jest na fortepianie. Utwór składa się z następujących po sobie kolejnych różnorodnych plam dźwiękowych. Czasami są to szybkie przebiegi dźwięków, czasami klastery dźwięków. Pojawiają się też okrzyki, tupanie, szelesty i tym podobne dźwięki.
